

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ТА СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

УДК [94 : 373] (477) «1940/1980»

DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2021.4\(36\).565](https://doi.org/10.33782/eminak2021.4(36).565)

ШКОЛА В УКРАЇНСЬКІЙ РСР У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1940-х – НАПРИКІНЦІ 1980-х РОКІВ: СУЧАСНІ ВІЗІЇ

Ольга Лаврут

Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

(Краматорськ, Україна)

e-mail: lavrut@ippo.dn.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6915-7474>

Історіографічна спадщина історії радянської доби потребує уваги науковців. Освітня сфера, яка стала одним із механізмів формування нової людини, не стала винятком. Особливо це стосується шкільного життя, де відбувалося долучення молодого покоління до цінностей суспільства. Заклади освіти стали потужним знаряддям у руках радянської влади, про що на сторінках своїх робіт висвітлювали дослідники. Їх роботи є доволі багатоаспектними і потребують аналізу.

Ключові слова: Українська РСР, дослідження, школа, освіта, радянське суспільство

Друга половина 1940 – кінець 1980-х років стали періодом, коли населення СРСР зокрема й УРСР, мало сподівання жити за часів довгоочікуваного комуністичного майбутнього, яке швидко стало теперішнім і вже минулим. У цьому контексті школа відігравала роль одного з інструментів конструювання радянської людини. Важливо з'ясувати погляди науковців на цю проблематику. Теоретичне значення дослідження полягає у поповненні історіографічного спадку історії України, зокрема й історії шкільної освіти. Практичне застосування доречно у процесі викладання курсів з вітчизняної історіографії, спецкурсів із соціальної та інтелектуальної історії.

Наше питання знайшло часткове відображення у наукових розвідках. Коли на початку 1990-х рр. дослідники більше акцентували на відкритті, долученні джерел, вивченні раніше заборонених тем, то на початку ХХІ ст. спектр їхніх пошуків і розширився, і поглибився, з'явилися нові теми досліджень. Тож, *метою нашої роботи* є характеристика сучасної вітчизняної історіографії з історії школи в УРСР у другій половині 1940-х – наприкінці 1980-х років. Вона передбачає виконання таких завдань: характеристика основних векторів дослідницьких пошуків; аналіз змістовного наповнення робіт; окреслення напрямів подальших досліджень.

На початку ХХІ ст. учені стали більш активними у власних пошуках. Вони

розширили спектр проблем, які вивчали. Н. Шліхта¹, О. Коляструк² вивчили питання смислотворчих складових тогочасного соціуму, приділивши увагу соціально-культурним аспектам. Вони довели, що тогочасний соціум мав власні символи, до чого долучали і підростаюче покоління. Авторки наголошують, що для соціалізації у ньому необхідно було володіти певними конструкціями проживання та комунікацій, використовуючи відповідне понятійне навантаження, аргументуючи, що радянське було пріоритетом і необхідною умовою життя та співжиття усіх.

В. Даниленко, Н. Лаас, М. Смольницька³, О. Янковська⁴ вивчили повоєнне суспільство в УРСР, його матеріальний і моральний стан. У роботах охарактеризували пріоритети розвитку Української РСР, де помічаємо, з одного боку, велике бажання влади швидко здійснити заплановане, а з іншого – брак матеріальних і людських ресурсів. В. Кононенко та О. Коляструк демонструють вплив тоталітаризму не лише на матеріальний світ людини, а й на її духовний розвиток, встановлюють причинний зв'язок між політикою сталінського режиму та настроями населення України, станом його суспільної свідомості⁵.

Ю. Ніколаєць характеризує суспільно-політичні процеси в УРСР другої половини 1940-х – першої половини 1960-х рр. в українській історіографії та дослідження про ідеологізацію різних сфер життєдіяльності, участь учительської інтелігенції у суспільних процесах країни⁶. В. Даниленко охарактеризував суспільно-політичну кризу у Радянському Союзі кінця 1980 – початку 1990-х років на тлі якого розгортався потужний національно-культурний рух⁷. Н. Брехунець дослідила умови розвитку української школи, соціального статусу педагогів, викладачів та учнів; розглянула наслідки національної політики партійно-радянської системи, що обумовили зменшення сфери вживання української мови, русифікацію, денационалізацію та уніфікацію освіти⁸.

Сучасні дослідники здійснювали пошук причинно-наслідкових зв'язків явищам, які були притаманні реформуванню освіти та шкільного життя, аналізуючи їх динаміку. Так, О. Бажан зупинив увагу на мовних аспектах проблеми, О. Яніцький –

¹ Шліхта Н. Історія радянського суспільства: Курс лекцій. Харків: Акта, 2015. 252 с.

² Життя «по-радянськи»: проблеми вивчення та інтерпретації (із циклу «Повсякдення: візії та смисли»). *Збірник матеріалів IV Всеукраїнського науково-теоретичного семінару* (м. Вінниця, 27-28 квітня 2018 р.). Вінниця, 2019. 272 с.

³ Даниленко В., Лаас Н., Смольницька М. Українське суспільство: від пізнього сталінізму до хрущовської «відлиги». *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*. Київ, 2014. Вип. 19. С. 5-20.

⁴ Янковська О. Соціально-побутова сфера життя громадян УРСР як відбиток пріоритетів держави від початку повоєнної відбудови до кінця «відлиги». *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*. Київ, 2014. Вип. 19. С. 20-30.

⁵ Коляструк О., Коляструк О. Проблематика історії повсякденності в сучасній українській історіографії. *Історія повсякденності: теорія та практика: матеріали Всеукраїнської наукової конференції* (Переяслав-Хмельницький, 14-15 травня 2010 р.) / Упоряд.: Лукашевич О.М., Нагайко Т.Ю. Переяслав-Хмельницький, 2010. С. 23-33; Кононенко В.В. Суспільно-політичні настрої та моральний стан населення України в повоєнний період (1945-1953 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Київ, 2004. 20 с.

⁶ Ніколаєць Ю.О. Суспільно-політичні процеси в УРСР другої половини 1940-х – першої половини 1960-х років. Вінниця, 2008. 360 с.

⁷ Даниленко В.М. Україна в 1985-1991 рр.: остання глава радянської історії. Київ, 2018. 278 с.

⁸ Брехунець Н.С. Навчальні заклади освіти України 50-80-х років ХХ ст.: історіографія: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.06. Київ, 2006. 19 с.

причинах, перебігу та значенні реформи кінця 1950-х років⁹. Саме під час «відлиги» було зафіксовано найвищу вимогу щодо статусу української мови. Автори дають негативну характеристику нормативно-правовій базі запровадження, а фактично розширення вживання сфери російської мови, зокрема – Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР» (24 грудня 1958 р.)¹⁰.

М. Парахіна вивчила суспільно-політичний і мовно-культурний контексти підготовки та ухвалення закону¹¹. В. Конюх аналізує результати освітніх експериментів, які спрямовані були на підняття загального рівня освіти населення. Автор наголошує, що попри непослідовність реформи, значна кількість населення отримала змогу це здійснити¹². Так, В. Концур вивчила ідеологічні аспекти діяльності профспілкових комітетів у сфері матеріального виробництва, звернувши увагу на роль культурно-освітніх закладів профспілок в ідеологізації населення радянської держави¹³.

Важливим аспектом отримання освіти у школі стало його забезпечення, на чому акцентували дослідники, відмічаючи вплив політики на формування школи. Вони продемонстрували функціонування закладів у різні періоди існування радянської влади, порівнявши їх. Проте сільська школа перебувала на другому плані після міської, оскільки до неї відносилися як до периферійної та тієї, яка б мала підготувати майбутніх кадрів для сільського господарства та продовжувати бути годувальницею¹⁴.

Автори вивчили діяльність Наукової ради з проблеми «Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй», яка працювала на початку 1960-х рр. у системі Академії наук СРСР і мала координувати соціолінгвістичні дослідження в країні. Проте в УРСР опрацювання цієї проблематики було підпорядковано політичним цілям подальшого зміцнення позицій російської мови і звуження функцій місцевих національних мов. Українська мова, згідно з уявленнями керівництва, залишалася неперспективною і мала влитися у «велику російську», що яскраво виявлялося уже за роки «застою». Дослідники розглядали це питання і в діяльності дисидентського руху, самвидавничої літератури та відомих правозахисників, про що ще піде мова нижче¹⁵.

⁹ Бажан О. Мовний процес в Українській РСР в умовах початкового періоду десталінізації (1953-1955 рр.). *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. 2008. Вип. 14. С. 95-103; Яніцький О.Ю. Освітня реформа 1958-1964 років в УРСР: причини, хід, значення. *Наукові записки* [Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського]. Серія: Історія. 2015. Вип. 23. С. 120-124.

¹⁰ Смолій В. (ред.). *Національне питання в Україні ХХ – початку ХХІ ст.: історичні нариси*. Київ: Ніка-Центр, 2012. 592 с.; Асанішвілі М., Беліков О. Комплекс історичних джерел до вивчення шкільної реформи в СРСР у 1958 р. *Нові сторінки історії Донбасу*. Вінниця, 2018. Кн. 27. С. 161-171.

¹¹ Парахіна М.Б. Особливості русифікації в УРСР у другій половині 1950 – першій половині 1960-х рр. (з історії мовної проблеми). *Український історичний журнал*. 2014. № 4. С. 128-146.

¹² Конюх В. Освітні експерименти доби «відлиги». *Вісник Черкаського університету. Серія Історичні науки*. 2010. Вип. 182. С. 110-114.

¹³ Концур В.В. Профспілки України в добу «відлиги»: ідеологічний аспект (1956-1964 рр.): навч. посіб. Горлівка: Горлівський інститут іноземних мов, 2011. 62 с.

¹⁴ Нікілев О.Ф. Сільська школа України в 1950-х – середині 1960-х рр.: реалії стану та функціонування. *Чорноморський літопис*. 2011. Вип. 5. С. 174-179.

¹⁵ Бажан О.Г. Наростання опору політиці русифікації в Українській РСР у другій половині 1950-х-1960-х рр. *Український історичний журнал*. 2008. № 5. С. 147-159; Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-1980-х років. Київ: ТОВ «Видавництво “Кліо”», 2019. 248 с.

Н. Брехунець, Л. Прокопів вивчили питання реформування, які відбувалися у системі освіти протягом 1960-1980-х років: перехід на 10-річний термін навчання в школі (1964 р.), викладання систематичних курсів з четвертого класу, а не з п'ятого, відміни обов'язкової професійної підготовки у загальноосвітніх школах, запровадження факультативних курсів з окремих навчальних предметів, починаючи з 7 класу, поглибленого вивчення у 9-10 класах окремих предметів (1966 р.), обов'язкової загальної середньої освіти (1972 р.) та їх наслідки. Дослідники наголошують на нищенні національної школи в цілому, підтвердженням чого стали постанова ЦК КПРС «Про подальше вдосконалення вивчення і викладання російської мови в союзних республіках» (1978 р.), рекомендації Всесоюзної науково-практичної конференції з проблеми «Російська мова – мова дружби і співробітництва народів СРСР» (Ташкент, 1979 р.), скорочення україномовних видань¹⁶.

Дослідники зазначають, що в 1984 р. було окреслено і прийнято нові напрямки шкільної реформи. Ж. Шевчук, Н. Шліхта, Г. Касьянов наголошують, що процес русифікації освіти здійснювався в УРСР більш інтенсивніше, ніж в інших республіках колишнього СРСР, мав власні тенденції та характерні риси. Стимулювання процесу русифікації у гуманітарній сфері здійснювалося як на основі законодавчих і нормативних актів, так і на рівні конкретної практичної діяльності органів державного управління СРСР та УРСР, які проводили в життя положення сумнозвісної теорії «злиття націй і народностей». Процес русифікації у сфері гуманітарної політики відбувався на тлі вихолощування з наукових праць, творів літератури, мистецтва найбільш яскравих подій з історії України, імен видатних діячів, що внесли помітний внесок в українську культуру, від чого цілеспрямовано відлучали підростаюче покоління¹⁷. Політика русифікації викликала серйозне незадоволення в українському суспільстві й, у першу чергу, в середовищі української інтелігенції та молоді¹⁸. Дослідники присвятили власні дослідження і проблемі мовної політики в освітній сфері, серед яких виділяємо В. Кубайчука, О. Бажана О. Лаврут¹⁹. Мовні питання й освіта займали помітне місце у програмних документах і конкретній практичній діяльності правозахисних організацій, які діяли в цей час²⁰.

Актуальною залишається регіональна історія. Вона, з одного боку, показує оригінальні явища, процеси, події, що відбувалися у різних куточках УРСР, з іншого – демонструє схожість і системність того, що відбувалося у загальному масштабі.

¹⁶ Брехунець Н.С. Навчальні заклади освіти України 50-80-х років ХХ ст...; Прокопів Л. Диференційований підхід до навчання в діяльності малокомплектних (малочисельних) шкіл України (друга половина ХХ – початок ХХІ століть). *Обрії*. 2015. № 1. С. 37-40.

¹⁷ Шевчук Ж. Мовна політика в Україні (кінець 50-х – початок 90-х рр. ХХ ст.): дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Київ, 2001. 178 арк.; Шліхта Н.В. «Деїдеологізація» освіти в роки перебудови: причини, напрями реформи, суперечності. *Наукові записки НАУКМА. Історичні науки*. 2012. Т. 130. С. 37-42; Касьянов Г. Освітня система України 1990-2014: аналіт. огляд. Київ: ТАКСОН, 2015. 52 с.

¹⁸ Мухіна І.Г. Ціннісні доміанти радянського освітньо-культурного простору: монографія. Харків: Майдан, 2013. 365 с.

¹⁹ Кубайчук В. Хронологія мовних подій в Україні (зовнішня історія української мови). Київ: К.І.С., 2020. 192 с.; Бажан О. Мовний процес в Українській РСР...; Лаврут О.О. Вивчення української мови в школах Сталінської області (друга половина 40 – початок 50-х рр. ХХ ст.). *Гуржіївські історичні читання*. 2013. Вип. 6. С. 247-251.

²⁰ Лаврут О.О. Українська школа Донбасу радянського періоду: сучасна історіографія проблеми. *Чорноморський літопис*. 2011. Вип. 3. С. 109-116.

До таких авторів відносимо І. Ковальчука²¹, О. Фоміну, Л. Капітан, В. Омельчука²² й інших, які розглянули становлення та розвиток шкіл на Буковині, у Закарпатті та Криму, продемонструвавши перевагу радянських ідеологем у цій сфері. Вони, звертаючись до суспільно-політичних, культурних, релігійних аспектів, зазначають їхні особливості та труднощі, які ті переживали²³. Я. Верменич здійснює регіональну аналітику у контексті дискурсів соціогуманітаристики, характеризуючи демократичний культурний регіоналізм як детермінанту історичного розвитку та окреслює його стратегічні пріоритети²⁴.

Ці аспекти набули актуальності останніми роками – в умовах гібридної війни. Зокрема, автори наголошують на спільності процесів, які відбуваються на Донеччині, Луганщині та Криму, ще раз доводячи, що всі ми маємо спільну історію та культурні надбання. Серед науковців виділяємо С. Кульчицького, Л. Якубову й ін.²⁵ Дослідники писали про розвиток не лише шкільної, а й професійно-технічної, вищої освіти протягом ХХ-ХХІ ст. Вони зазначали про труднощі відбудовчого періоду, втрати людського та матеріального потенціалу. Автори презентують статистичні дані, що дозволяють простежити динаміку розвитку шкіл. Необхідно відмітити про меншу кількість україномовних закладів за російськомовні. Перші переважали у сільській місцевості. І навіть на початку ХХІ ст. динаміка змінювалася на користь російськомовних, співвідношення яких складало 1 : 3²⁶.

О. Бажан вивчив нормативно-правове забезпечення включення Кримської області до складу УРСР, чисельність населення області за національним складом за даними переписів 1939 і 1959 років. У його роботі знайшло відображення обговорення серед представників партійної номенклатури питання про вивчення української мови: коли розпочинати, в якому віці. Вони зупинилися на початковій школі, що було цілком логічно. Це спонукало вирішити певні питання. Перш за все, кадрове, оскільки в області працювала незначна кількість учителів, які нею володіли. Для педагогів відкривалися курси та проводилися семінари й інші заходи. Звичайно, одразу перейти на українську мову викладання було складно,

---

²¹ Ковальчук І.В. Становлення української школи на Буковині у 1940-1960 рр. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2013. № 2. С. 92-95.

²² Фоміна О.О. Розвиток українських шкіл у Криму (середина ХХ – початок ХХІ століття): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Ялта, 2009. 20 с.; Капітан Л.І. Закарпаття повоєнного періоду: проблеми етнокультурного розвитку у контексті радянзації краю, 1945-1964 рр.: дис... доктора іст. наук: 07.00.01. Київ, 2013. 528 с.; Омельчук В. З історії русифікації шкільної освіти на Волині. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 2. С. 3-5.

²³ Бажан О. Що собою являла українізація Криму в 1950-х рр.? *Крим: шлях крізь віки: Історія у запитаннях і відповідях* / Упоряд. Г. Боряк; відп. ред. В.А. Смолій. Київ: Ін-т історії України НАНУ, 2014. С. 373-375; Лаврут О.О. Українська школа Донбасу радянського періоду...; Стражнікова І.В. Проблеми середньої освіти західного регіону України (друга половина ХХ століття). *Virtus*. 2017. Iss. 11. С. 130-133.

²⁴ Верменич Я. Регіональна аналітика в Україні: сучасні дискурси соціогуманітаристики. Аналітична записка. Київ: Інститут історії НАН України, 2018. 110 с.; Міщанин В. Радянська Закарпаття 1944-1950 рр. Ужгород, 2018. 644 с.

²⁵ Кульчицький С., Якубова Л. Триста років самотності: український Донбас у пошуках смислів і Батьківщини. Київ: ТОВ «Видавництво «Кліо»», 2019. 720 с.

²⁶ Джемилев Мустафа. Шестьдесят шестая годовщина Крымской АССР. Демонстрации и митинги крымских татар. Лондон: Society for Central Asian Studies Reprint series № 15, 1987. 174 с. URL: <http://diasporiana.org.ua/ukrainica/shestdesyat-shestaya-godovshhyna-krimskoj-assr-demonstracziy-y-mytyngy-krimskiyh-tatar/>

тому у регіоні школи працювали за двома планами – російськомовним та україномовним. Автор наголошує, що ніяких супротивів з боку громадськості це не викликало, учителі спокійно сприйняли зміни. Інша проблема полягала у науково-методичному та матеріальному забезпеченні закладів: база для викладання української мови в школах Криму була надто бідна²⁷.

Дослідники зверталися і до характеристики освітнього процесу, вивчення окремих дисциплін, з'ясовуючи чинники впливу, що й обумовлювали діяльність педагогів та отримання освіти учнями. Автори наголошували на односторонності цього процесу, перегибах і відсутності системи. До таких дослідників відносимо О. Лаврут, К. Богатирчук²⁸. Важливим учасником шкільної освіти є учительство, яке науковці розглядали з різних позицій: як професійну, соціальну, культурну групу, учасника громадського життя, про що у своїх роботах акцентували Л. Романець²⁹, І. Лікарчук³⁰, І. Елліс³¹.

Дослідники зупинились на тяжких наслідках Другої світової війни для педагогів, їх участі у відбудові суспільного та культурного життя, на власній самопожертві. Вони вивчали світогляд педагогів, який міг не співпадати з офіційним, від чого, у першу чергу, страждали вони у психологічному та матеріальному плані, що знайшло відображення у монографіях науковців Інституту історії НАН України та С. Лободи³². Т. Марусик висвітлює діяльність і внесок західноукраїнської гуманітарної інтелігенції, у тому числі й учителів у суспільно-політичне життя. Авторка зупинилася і на культурно-духовних аспектах проблеми³³.

Історики зосередилися на вивченні повсякденного життя педагогів, шляхах формування їх світогляду, на що впливали різні фактори, які часто не залежали від них³⁴. Ця сторона життя стала предметом уваги дослідників, серед яких – О. Удод,

²⁷ Бажан О. Входження Кримської області до складу УРСР: освітянський аспект. *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*. Київ, 2014. Вип. 19. С. 165-176.

²⁸ Лаврут О.О. Вивчення української літератури та історії в школах УРСР в перше повоєнне десятиліття. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2013. Вип. 4. С. 118-127; Богатирчук К.О. Трудове профільне навчання учнівської молоді в Україні в 60-80-ті рр. ХХ ст. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2016. Вип. 46. С. 278-281.

²⁹ Романець Л.М. Вчителі загальноосвітніх шкіл УРСР післявоєнного періоду (1945 – друга половина 1950-х років): соціальний статус та повсякденне життя: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Черкаси, 2010. 20 с.

³⁰ Лікарчук І.Л. Міністри освіти України: монографія: у 2 т. Т. 2. (1943-2007 рр.). Київ: Видавець Ешке О.М., 2010. 586 с.

³¹ Елліс І.О. Образ учителя в суспільно-культурному житті пізньорадянського суспільства 70-80-х рр. ХХ ст.: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Харків, 2011. 20 с.; Марчук О.А. Забезпечення загальноосвітніх шкіл вчителями в період хрущовської «відлиги» (перша половина 60-х рр. ХХ ст.). *Наукові праці Запорізького національного університету*, 2015. Вип. 42. С. 184-189.

³² Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.): Колективна монографія / відп. ред. В.М. Даниленко: у 3-х частинах. Ч. 3. Київ, 2010. 336 с.; Лобода С.М. Педагогічна творчість учителя на шпальтах вітчизняної преси ХХ століття: протистояння ідей: монографія. Луганськ, 2010. 503 с.

³³ Марусик Т.В. Західноукраїнська гуманітарна інтелігенція: реалії життя та діяльності (40-50-ті рр. ХХ ст.). Чернівці: Рута, 2002. 463 с.

³⁴ Лук'яненко О.В. Методологічні лабіринти дослідження освітянського повсякдення доби тоталітаризму. *Гілея. Історичні науки*. 2016. Вип. 89. С. 75-79; Лук'яненко О.В. Велика і мала політика у Відображенні освітянської преси УРСР доби «Відлиги» (1953-1964 роки). (Ч. 1). *Гілея. Історичні науки*. 2016. Вип. 110. С. 91-94.

Л. Ковпак та інші³⁵. Вони охарактеризували сучасні дискурси соціальної, локальної та економічної історії, акцентуючи на їх інтер- і міждисциплінарності³⁶. Ю. Войцехівський розглянув питання громадсько-політичної діяльності учителів УРСР протягом 1960-1970-х років³⁷.

Історики зацікавлені і вивченням типowo «нерадянської поведінки школярів», яка виявлялася у «неправильній поведінці», «дискутуванні на уроках», «зривах занять», грабунках, «викривленні світогляду», перегляді зарубіжних фільмів, розмальовуванні стін на будівлях, написаннях записок жартівливого змісту, які характеризувалися як антивладні, що суперечили радянським постулатам. Серед таких авторів виділяємо Н. Хоменко, Ю. Каганова. Перша проаналізувала листи-звернення до владних структур з приводу політичних, економічних і світоглядних позицій, виокремила причини, подальше ставлення дівчат та юнаків до реальної дійсності³⁸. Робота Ю. Каганова присвячена конструюванню «нової людини» у другій половині ХХ ст. Один із розділів своєї роботи він присвятив здійсненню цього через школу, яка і на сьогодні залишається важливим соціальним інститутом. Дослідник підкреслював, що через неї радянська влада відлучала дітей від сімейних цінностей і приривчала до радянських. Автор зупинився на шкільних реформах, які не готували випускників до життя: у них були відсутні знання та практика із сімейного виховання, подружнього життя та економічної сфери. Водночас він цілком справедливо, на наш погляд, засудив недооцінку гуманітарної складової, яка й формувала у підростаючого покоління людські ідеали, розвивала їх світогляд. Останнє здійснювалося через численні заходи, які могли носити і формальний характер. Недивно, що частина учнів у власних діях показувала неприйняття, засудження або нерозуміння радянської дійсності: можливо, через відсутність досвіду, інформації, догляду та спілкування із дорослими. Хоча останні намагалися не обговорювати ці питання зі своїми дітьми, або лише «на кухні», щоб не наразити їх та сім'ю на неприємності³⁹.

Оскільки школа співпрацювала із родиною, то ми звернули увагу і на праці відповідної тематики. Ю. Тищенко, О. Лаврут аналізували ставлення держави до цього соціального інституту, демонструючи, фактично, його допоміжну функцію. При цьому науковці долучили усно-історичні джерела, що було відсутнє у попередні періоди. На їх основі здійснена спроба реконструкції взаємодії сім'ї та школи. Автори показали роль батьківських колективів у житті школи та вирішенні матеріальних та культурно-дозвіллевих питань дітей⁴⁰. Автори продовжували вивчати діяльність учнівських організацій, але відкидаючи вже ідеологічну

³⁵ Удод О.А. Історія повсякденності як провідний напрям української історіографії. *Краєзнавство*, 2010. № 3. С. 43-47; Ковпак Л.В. Соціально-побутові умови життя населення України в другій половині ХХ ст. (1945-2000 рр.). Київ: Інститут історії НАН України, 2003. 249 с.

³⁶ Удод О., Блашук С., Верменич Я., Ковалевська О., Ясь О. Нариси з соціокультурної історії українського історієписання: субдисциплінарні напрями / За заг. ред. В. Смоля. Київ, 2019. 288 с.

³⁷ Войцехівський Ю.В. Історія. Освіта. Інтелігенція. Київ: Знання України, 2008. 119 с.

³⁸ Хоменко Н. Листи до владних структур як джерело вивчення молодіжної повсякденності. *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*. 2014. Вип. 19. С. 131-137.

³⁹ Каганов Ю.О. Конструювання «радянської людини» (1953-1991): українська версія. Запоріжжя, 2019. 432 с.

⁴⁰ Тищенко Ю.А. Сім'я в радянській Україні у 1970-х – на початку 1980-х років: погляд із сьогодення. *Наукові праці історичного факультету Запорізького університету*. 2017. Вип. 48. С. 188-193; Лаврут О.О. Радянська школа у другій половині ХХ ст.: вимір України. Слов'янськ: Друкарський двір, 2020. 532 с.

заангажованість, характеризуючи механізми взаємодії учнівства та молоді з державою. Ці питання стали темами досліджень для Д. Князевич та О. Мовчан⁴¹.

Тобто, історичні дослідження нашої проблеми змінили свій вектор, започаткувавши нові теми та новий подих для подальших пошуків. Науковці розглядали школу з різних позицій. Їх розвідки є досить різноплановими, що спонукало до вивчення багатьох сторін життя закладів. Вони залишалися важливим інструментом соціалізації підростаючого покоління, зусилля якого спрямовувалося не лише на учнів, педагогів, а й батьків і громадськість. Школа була однією із важливою сходинкою у соціальному ліфті суспільства, яке у більшості виступало виразником поглядів керівної партії. Все ж, на майбутнє варто звернути увагу на вивчення робіт істориків зарубіжжя, які презентують власні дослідження із геополітичних міркувань, що дозволить ширше репрезентувати картину шкільного життя в Українській РСР у другій пол. 40-х – наприкінці 80-х років минулого сторіччя.

REFERENCES

- Asanishvili, M. & Bielikov, O.** (2018). Kompleks istorychnykh dzherel do vyvchennia shkilnoi reformy v SRSR u 1958 r. [A set of historical sources for the study of school reform in the USSR in 1958]. *Novi storinky istorii Donbasu*, 27, 161-171 [in Ukrainian].
- Bazhan, O.** (2008). Movnyi protses v Ukrainiskii RSR v umovakh pochatkovooho periodu destalinizatsii (1953-1955 rr.) [The language process in the Ukrainian SSR in the conditions of the initial period of de-Stalinization (1953-1955)] *Ukraina XX stolittia: kultura, ideolohiia, polityka*, 14, 95-103 [in Ukrainian].
- Bazhan, O.H.** (2008). Narostannia oporu politytsi rusyfikatsii v Ukrainiskii RSR u druii polovyni 1950-kh – 1960-kh rr. [Increasing resistance to the policy of Russification in the Ukrainian SSR in the second half of the 1950s – 1960s]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 5, 147-159 [in Ukrainian].
- Bazhan, O.** (2014). Shcho soboiu yavliala ukrainizatsiia Krymu v 1950-kh rr.? [What was the Ukrainization of Crimea in the 1950s?]. In **Smolii, V.A. (Ed.) & Boriak, H. (Comp.).** *Krym: shliakh kriz viky: Istorii u zapytanniakh i vidpovidiakh*, (pp. 373-375). Kyiv: In-t istorii Ukrainy NANU [in Ukrainian].
- Bazhan, O.** (2014). Vkhodzhennia Krymskoi oblasti do skladu URSR: osvitianskyi aspekt [Entry of the Crimean region into the USSR: educational aspect]. *Ukraina XX stolittia: kultura, ideolohiia, polityka*, 19, 165-176 [in Ukrainian].
- Bohatyrchuk, K.O.** (2016). Trudove profilne navchannia uchnivskoi molodi v Ukraini v 60-80-ti rr. XX st. [Labour profile training of student youth in Ukraine in the 60-80s of the 20th century]. *Naukovi pratsi istorichnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, 46, 278-281 [in Ukrainian].
- Brekhunets, N.S.** (2006). *Navchalni zaklady osvity Ukrainy 50-80-kh rokiv XX st.: istoriografiia* [Educational institutions of education of Ukraine in the 1950-80s: historiography]. (Extended abstract of Candidate's thesis). Pereiaslav: Universytet Hryhoriia Skovorody [in Ukrainian].
- Danylenko, V.M.** (Ed.). (2010). *Povoienna Ukraina: narysy sotsialnoi istorii (druha polovyna 1940-kh – seredyna 1950-kh rr.)* [Postwar Ukraine: Essays on Social History (Second Half of the 1940s – Mid-1950s)]. Kyiv: Instytut istorii NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Danylenko, V.M.** (2018). *Ukraina v 1985-1991 rr.: ostannia hlava radianskoï istorii* [Ukraine in 1985-1991: the last chapter of Soviet history]. Kyiv: Instytut istorii NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Danylenko, V., Laas, N. & Smolnitska, M.** (2014). *Ukrainske suspilstvo: vid piznoho stalinizmu do khrushchovskoi «vidlyhy»* [Ukrainian society: from late Stalinism to Khrushchev's «thaw»]. *Ukraina XX stolittia: kultura, ideolohiia, polityka*, 19, 5-20 [in Ukrainian].
- Dzhemylev, Mustafa** (1987). *Shestdesiat shestaia hodovshchyna Krymskoi ASSR. Demonstratsyy u mytynhy krymskykh tatar* [Sixty-sixth anniversary of the Crimean ASSR. Demonstrations and rallies

⁴¹ Князевич Д.О. Розвиток молодіжного руху в Україні (друга половина 1980-х – 1990-ті роки): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Київ, 2012. 15 с.; Мовчан О.М. Професійні спілки в Україні. *Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова). Київ: Інститут історії НАН України, 2012. Т. 9. С. 45.*

- of Crimean Tatars]. London: Society for Central Asian Studies. Reprint series, 15 [United Kingdom].
- Ellis, I.O.** (2011). *Obraz uchytelia v suspilno-kulturnomu zhytti piznoradianskoho suspilstva 70-80-kh rr. XX st.* [The image of the teacher in the socio-cultural life of late Soviet society in the 70-80's of the XX century]. (Extended abstract of Candidate's thesis). Kharkiv: KhNPU im. H.S. Skovorody [in Ukrainian].
- Fomina, O.O.** (2009). *Rozvytok ukrainskykh shkyl u Krymu (seredyna XX – pochatok XXI stolittia)* [Development of Ukrainian schools in the Crimea (mid-XX – early XXI century)]. (Extended abstract of Candidate's thesis). Yalta: Respublikanskyi VNZ «Krymskyi humanitarnyi universytet» [in Ukrainian].
- Kahanov, Yu.O.** (2019). *Konstruiuvannia «radianskoi liudyny» (1953-1991): ukrainska versiia* [Construction of the «Soviet man» (1953-1991): Ukrainian version]. Zaporizhzhia: Inter-M [in Ukrainian].
- Kapitan, L.I.** (2013). *Zakarpattia povoiennoho periodu: problemy etnokulturnoho rozvytku u konteksti radianizatsii kraiu, 1945-1964 rr.* [Transcarpathia of the postwar period: problems of ethnocultural development in the context of Sovietisation of the region, 1945-1964]. (Doctor's thesis). Kyiv: Instytut istorii NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Kasianov, H.** (2019). *Nezghodni: ukrainska intelihentsiia v rusi oporu 1960-1980-kh rokiv* [Disagree: Ukrainian intelligentsia in the resistance movement of the 1960s and 1980s]. Kyiv: Klio [in Ukrainian].
- Kasianov, H.** (2015). *Osvitnia systema Ukrainy 1990-2014: analitychnyi ohliad* [Educational system of Ukraine. 1990-2014. Analytical review]. Kyiv: TAKSON [in Ukrainian].
- Khomenko, N.** (2014). *Lysty do vladnykh struktur yak dzherelo vyvchennia molodizhnoi povsiakdennosti* [Letters to government agencies as a source of studying youth everyday life]. *Ukraina XX stolittia: kultura, ideolohiia, polityka*, 19, 131-137 [in Ukrainian].
- Kniazevych, D.O.** (2012). *Rozvytok molodizhnogo rukhu v Ukraini (druha polovyna 1980-kh – 1990-ti roky)* [Development of the youth movement in Ukraine (second half of the 1980s-1990s)]. (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv: KNU imeni T. Shevchenka [in Ukrainian].
- Koliastruk, Olha & Koliastruk, Oleksandr** (2010). *Problematyka istorii povsiakdennosti v suchasni ukrainskii istoriografii* [Problems of everyday history in modern Ukrainian historiography] [in Ukrainian]. In **Lukashevych, O.M. & Nahaiko, T.Yu.** (Comps.) *Istoriia povsiakdennosti: teoriia ta praktyka*. Pereiaslav-Khmelnitskyi, p. 23-33 [in Ukrainian].
- Koliastruk, Olha** (Ed.). (2019). *Zhyttia «po-radiansky»: problemy vyvchennia ta interpretatsii (iz tsykladu «Povsiakdenntia: vizii ta smysly»)* [Life in «Soviet Style»: problems of study and interpretation (from the cycle «Everyday life: visions and meanings»)]. Zbirnyk materialiv IV Vseukrainskoho naukovo-teoretychnoho seminaru. Vinnytsia [in Ukrainian].
- Koniukh, V.** (2010). *Osvitni eksperymenty doby «vidlyhy»* [Educational experiments of the «thaw»]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Serii: istorychni nauky*, 182, 110-114 [in Ukrainian].
- Kononenko, V.V.** (2004). *Suspilno-politychni nastroi ta moralnyi stan naselennia Ukrainy v povoiennyi period (1945-1953 rr.)* [Socio-political sentiments and the moral condition of the population of Ukraine in the postwar period (1945-1953)]. (Extended abstract of Candidate's thesis). Vinnytsia: Vinnytskyi DPU imeni M. Kotsiubynskoho [in Ukrainian].
- Kontsur, V.V.** (2011). *Profspilky Ukrainy v dobu «vidlyhy»: ideolohichni aspekt (1956-1964 rr.)* [Trade unions of Ukraine in the days of «thaw»: ideological aspect (1956-1964)]. Horlivka: Horlivka State Institute of Foreign Languages [in Ukrainian].
- Kovalchuk, I.V.** (2013). *Stanovlennia ukrainskoi shkoly na Bukovyni u 1940-1960 rr.* [Formation of the Ukrainian school in Bukovyna in 1940-1960]. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu «Ukraina»*, 2, 92-95 [in Ukrainian].
- Kovpak, L.V.** (2003). *Sotsialno-pobutovi umovy zhyttia naselennia Ukrainy v druhii polovyni XX st. (1945-2000 rr.)* [Socio-living conditions of the population of Ukraine in the second half of the twentieth century (1945-2000)]. Kyiv: Instytut istorii NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Kubaichuk, V.** (2020). *Khronolohiia movnykh podii v Ukraini (zovnishnia istoriia ukrainskoi movy)* [Chronology of language events in Ukraine (external history of the Ukrainian language)]. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
- Kulchytskyi, S. & Yakubova, L.** (2019). *Trysta rokiv samotnosti: ukrainskyi Donbas u poshukakh smysliv i Batkivshchyny* [Three hundred years of loneliness: Ukrainian Donbass in search of meanings and homeland]. Kyiv: Klio [in Ukrainian].
- Lavrut, O.O.** (2020). *Radianska shkola u druhii polovyni XX st.: vymir Ukrainy* [Soviet school in the second half of the XX century: the dimension of Ukraine]. Sloviansk: Drukarskyi dvir [in Ukrainian].

- Lavrut, O.O.** (2011). Ukrainska shkola Donbasu radianskoho periodu: suchasna istoriografia problemy [Ukrainian school of Donbass of the Soviet period: modern historiography of the problem]. *Chornomorskyi litopys*, 3, 109-116 [in Ukrainian].
- Lavrut, O.O.** (2013). Vyvchennia ukrainskoi literatury ta istorii v shkolakh URSS v pershe pivoienne desiatylittia [The study of Ukrainian literature and history in the schools of the USSR in the first postwar decade]. *Pedahohichni protsesy: teoriia i praktyka*, 4, 118-127 [in Ukrainian].
- Lavrut, O.O.** (2013). Vyvchennia ukrainskoi movy v shkolakh Stalinskoj oblasti (druga polovyna 40 – pochatok 50-tykh rr. XX st.) [Study of the Ukrainian language in schools of the Stalin region (second half of the 40s – early 50s of the XX century)]. *Hurzhiivski istorychni chytannia*, 6, 247-251 [in Ukrainian].
- Likarchuk, I.L.** (2010). *Ministry osvity Ukrainy. T. 2. (1943-2007 rr.)* [Ministers of Education of Ukraine. Vol. 2. (1943-2007)]. Kyiv: Vydavets Eshke O.M. [in Ukrainian].
- Loboda, S.M.** (2010). *Pedahohichna tvorchist uchytelia na shpaltakh vitchyznianoj presy XX stolittia: protystoiannia idei* [Pedagogical creativity of the teacher on columns of the domestic press of the 20th century: opposition of ideas]. Luhansk: Luhanskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
- Lukianenko, O.V.** (2016). Metodolohichni labirynty doslidzhennia osvitienskoho povsiakdennia doby totalitaryzmu [Methodological labyrinths of the study of educational everyday life of the totalitarian era]. *Gileya: istorychni nauky*, 89, 75-79 [in Ukrainian].
- Lukianenko, O.V.** (2016). Velyka i mala polityka u Vidobrazhenni osvitienskoj presy URSS doby «Vidlyhy» (1953-1964 roky). (Ch. 1) [Big and small politics in the Reflection of the educational press of the USSR during the «Thaw» (1953-1964). (Part 1)]. *Gileya: istorychni nauky*, 110, 91-94 [in Ukrainian].
- Marchuk, O.A.** (2015). Zabezpechennia zahalnoosvitnikh shkil vchyteliamy v period khrushchovskoi «vidlyhy» (persha polovyna 1960-tykh rr. XX st.) [Providing secondary schools with teachers during the Khrushchev «thaw» (first half of the 1960s)]. *Naukovi pratsi Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, 42, 184-189 [in Ukrainian].
- Marusyk, T.V.** (2002). *Zakhidnoukrainska humanitarna intelihentsiia: realii zhyttia ta diialnosti (40-50-ty rr. XX st.)* [Western Ukrainian humanitarian intelligentsia: realities of life and activity (40-50s of the XX century)]. Chernivtsi: Ruta [in Ukrainian].
- Mishchanyn, V.** (2018). *Radianizatsiia Zakarpattia 1944-1950 rr.* [Sovietization of Transcarpathia in 1944-1950]. Uzhhorod: RIK-U [in Ukrainian].
- Movchan, O.M.** (2012). Profesiini spilky v Ukraini [Trade unions in Ukraine]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. Kyiv: Instytut istorii NAN Ukrainy, Vol. 9. P. 45 [in Ukrainian].
- Mukhina, I.H.** (2013). *Tsinnisni dominanty radianskoho osvitho-kulturnoho prostoru* [Value dominants of the Soviet educational and cultural space]. Kharkiv: Maidan [in Ukrainian].
- Nikiliev, O.F.** (2011). Silska shkola Ukrainy v 1950-tykh – seredyni 1960-tykh rr.: realii stanu ta funktsionuvannia [Rural school of Ukraine in the 1950s – mid-1960s: realities of state and functioning]. *Chornomorskyi litopys*, 5, 174-179 [in Ukrainian].
- Nikolaiets, Yu.O.** (2008). *Suspilno-politychni protsesy v URSS druhoj polovyni 1940-tykh – pershoj polovyni 1960-tykh rokiv* [Socio-political processes in the USSR in the second half of the 1940s – first half of the 1960s]. Vinnytsia [in Ukrainian].
- Omelchuk, V.Z.** (2013). Istorii rusyfikatsii shkilnoi osvity na Volyni [From the history of Russification of school education in Volyn]. *Nova pedahohichna dumka*, 2, 3-5 [in Ukrainian].
- Parakhina, M.B.** (2014). Osoblyvosti rusyfikatsii v URSS u druhoj polovyni 1950 – pershoj polovyni 1960-tykh rr. (z istorii movnoi problemy) [Features of Russification in the USSR in the second half of 1950 – first half of the 1960s (from the history of the language problem)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 4, 128-146 [in Ukrainian].
- Prokopiv, L.** (2015). Dyferentsiiovanyi pidkhid do navchannia v diialnosti malokomplektnykh (malochyselnykh) shkil Ukrainy (druga polovyna XX – pochatok XXI stolit) [Differentiated approach to education in the activities of small schools in Ukraine (second half of the XX – early XXI centuries)]. *Obrii*, 1, 37-40 [in Ukrainian].
- Romanets, L.M.** (2010). *Vchyteli zahalnoosvitnikh shkil URSS pisliavoiennoho periodu (1945 – druga polovyna 1950-tykh rokiv): sotsialnyi status ta povsiakdenne zhyttia* [Teachers of secondary schools of the UkrSSR in the postwar period (1945 – second half of the 1950s): social status and everyday life]. (Extended abstract of Candidate's thesis). Cherkasy [in Ukrainian].
- Shevchuk, Zh.** (2001). *Movna polityka v Ukraini (kinets 50-tykh – pochatok 90-tykh rr. XX st.)* [Language policy in Ukraine (late 50's – early 90's of the XX century)]. (Candidate's thesis). Kharkiv [in Ukrainian].

- Shlikhta, N.** (2015). *Istoriia radianskoho suspilstva: Kurs leksii* [History of Soviet society: Course of lectures]. Kharkiv: Akta [in Ukrainian].
- Shlikhta, N.V.** (2012). «Deideolohizatsiia» osvity v roky perebudovy: prychny, napriamy reformy, superechnosti [«Deideolohizatsiia» osvity v roky perebudovy: prychny, napriamy reformy, superechnosti]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Istorychni nauky*, 130, 37-42 [in Ukrainian].
- Smolii, V.** (Ed.). (2012). *Natsionalne pytannia v Ukraini XX-pochatku XXI st.: istorychni narysy* [The national question in Ukraine of the XX – early XXI century: historical essays]. Kyiv: Nika-Center [in Ukrainian].
- Strazhnikova, I.V.** (2017). Problemy serednoi osvity zakhidnoho rehionu Ukrainy (druha polovyna XX stolittia) [Problems of secondary education in the western region of Ukraine (second half of the twentieth century)]. *Virtus*, 11, 130-133 [in Ukrainian].
- Tyshchenko, Yu.A.** (2017). Simia v radianskii Ukraini u 1970-kh – na pochatku 1980-kh rokov: pohliad iz sohodennia [The family in Soviet Ukraine in the 1970s – early 1980s: a view from the present]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho universytetu*, 48, 188-193 [in Ukrainian].
- Udod, O.A.** (2010). Istoriia povsiakdennosti yak providnyi napriam ukrainskoi istoriografii [History of everyday life as a leading direction of Ukrainian historiography]. *Kraieznavstvo*, 3, 43-47 [in Ukrainian].
- Udod, O., Blashchuk, S., Vermenych, Ya., Kovalevska, O. & Yas, O.** (2019). *Narysy z sotsiokulturnoi istorii ukrainskoi istoriiepyssannia: subdystyplinarni napriamy* [Essays on the socio-cultural history of Ukrainian historiography: sub-disciplinary directions]. Kyiv: Instytut istorii NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Vermenych, Ya.** (2018). *Rehionalna analityka v Ukraini: suchasni dyskursy sotsiohumanitarystyky. Analychna zapyska* [Regional analytics in Ukraine: modern discourses of socio-humanitarian studies. Analytical note]. Kyiv: Instytut istorii NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Voitsekhivskiy, Yu.V.** (2008). *Istoriia. Osvita. Intelihentsiia* [History. Education. Intelligentsia]. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
- Yanitskiy, O.Yu.** (2015). Osvitnia reforma 1958-1964 rokov v URSR: prychny, khid, znachennia [Educational reform of 1958-1964 in the USSR: causes, course, significance]. *Naukovi zapysky [Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho]. Serii: Istoriia*, 23, 120-124 [in Ukrainian].
- Yankovska, O.** (2014). Sotsialno-pobutova sfera zhyttia hromadian URSR yak vidbytok priorytetiv derzhavy vid pochatku povoiennoi vidbudovy do kintsia «vidlyhy» [Socio-domestic sphere of life of the citizens of the USSR as a reflection of the priorities of the state from the beginning of postwar reconstruction to the end of the «thaw»]. *Ukraina XX stolittia: kultura, ideolohiia, polityka*, 19, 20-30 [in Ukrainian].

Olga Lavrut

(Donetsk regional institute of postgraduate pedagogical education, Kramatorsk, Ukraine)

e-mail: lavrut@ippo.dn.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6915-7474>

School in Ukrainian SSR in Second Half of 1940s – Late 1980s: Modern Views

Soviet society was contradictory in its development. On the one hand, there was a forced transition to new rules of coexistence, on the other hand, it was followed by significant losses and broken destinies of people. At first, in the minds of people, there were hopes for changes after World War II, but having realized that the 'Father of Nations' was not going to diverge from his outlined way, hopes vanished. Not surprisingly, the scholars whose works were devoted to that period paid attention to various aspects of the evolution of society. Among them are works about the school in the Ukrainian SSR in the second half of the 1940s – late 1980s.

The goal of this study is to characterize modern domestic historiography on the history of the school in the Ukrainian SSR in the second half of the 1940s – late 1980s. According to the goal, the following research objectives are defined: characterization of the main vectors of study; works content analysis; outlining the areas of further research.

The research methodology is represented by the principles of historicism, systematics, and

objectivity. Among the methods, structural, functional, comparative, and statistical are used, which allow studying the selected issue holistically and comprehensively.

It should be noted that historical study on the selected issue has changed its vector, launching new studies and giving a new impulse for further research. The aspects ranging from the conditions of school life development to the separate person expanded the number of studied problems. Historians focused on anthropological, regional, and linguistic aspects of the problem. The lives of participants in the educational process, who were not static conductors of the will of the Soviet government, but lived their own lives, solving their own problems, are presented in a new way. These aspects have long been overlooked by scholars.

The prospect of our study may be the study of works of foreign historians who present their research on geopolitical considerations, which will allow representing more widely the picture of school life in the Ukrainian SSR in the second half of the 40s – late 80s of the past century.

Keywords: Ukrainian SSR, research, school, education, Soviet society

Надійшла до редакції / Received: 03.11.2021

Схвалено до друку / Accepted: 20.12.2021